

- Ukraine on April 20, 2007 № 646. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/646-2007-п>
14. “The issue of legal registration of the state border of Ukraine” [Electronic resource] : Decree of the President of Ukraine on April 28, 2011 № 509/2011. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/509/2011>
 15. “The issue of demarcation of the state border of Ukraine” [Electronic resource] : Decree of the President of Ukraine of 31 October 2011 № 1008/2011. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1008/2011>
 16. “On approval of the Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the Republic of Belarus on approval of the Regulation on the demarcation of the border between Ukraine and Belarus” [Electronic resource] : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 12, 2014 № 610. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/610-2014-п>
 17. “On approval of the Agreement between the Government of the Republic of Belarus and the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Regulation on the demarcation of the border between Belarus and Ukraine” [Electronic resource] : Presidential Decree of November 24 2014 № 1097.– Access mode : <http://pravo.by/main.aspx?guid=3961&p0=C21401097>
 18. “On submission for ratification of the Agreement between Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Republic of Belarus and the Government of the Republic of Poland on the point of the state borders of Ukraine, Belarus and Poland by the Verkhovna Rada of Ukraine” [Electronic resource] : Cabinet of Ministers of Ukraine on November 27, 2013 № 945-p. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/945-2013-p>
 19. “Agreement between Ukraine and the Russian Federation on Ukrainian-Russian border on January 28, 2003” [Electronic resource]. – Access mode : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_157
 20. “On the negotiations on the conclusion of the Agreement between the Government of the Republic of Belarus, the Russian Federation and the Government of Ukraine on the procedure for designation junction point of state borders” [Electronic resource] : Resolution of the Council Ministers of Belarus of March 16, 1998 № 418. – Access mode : <http://www.levonevski.net/pravo/razdel5/num1/5d17540.html>.

УДК 347.991: 347.958 (477)

ЗНАЧЕННЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Цілінко І.С., аспірант

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, Україна
inna.tsilynko@gmail.com*

Статтю присвячено проблемам перегляду судових рішень Верховним Судом України з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом. Розкривається вплив

практики Європейського суду з прав людини на цивільне судочинство в Україні та роль Верховного Суду України в забезпеченні виконання рішення міжнародної судової установи.
Ключові слова: цивільний процес, цивільне судочинство, Європейський суд із прав людини, Верховний Суд, права людини, судовий захист.

ЗНАЧЕНИЕ ПЕРЕСМОТРА СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ ВЕРХОВНЫМ СУДОМ УКРАИНЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ОСНОВОПОЛОЖНЫХ СВОБОД

Целинко И.С.

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
 ул. Фонтанская дорога, 23, г. Одесса, Украина
 inna.tsilynko@gmail.com*

Статья посвящена проблемам пересмотра судебных решений Верховным Судом Украины на основании установления международным судебным учреждением, юрисдикция которого признана Украиной, нарушения Украиной международных обязательств при решении дела судом. Раскрывается влияние практики Европейского суда по правам человека на гражданское судопроизводство в Украине и роль Верховного Суда Украины в обеспечении исполнения решения международного судебного учреждения.

Ключевые слова: гражданский процесс, гражданское судопроизводство, Европейский суд по правам человека, Верховный Суд, права человека, судебная защита.

VALUE OF REVISION OF COURT DECISIONS BY SUPREME COURT OF UKRAINE IN PROVIDING OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS

Tsilynko I.S.

*National university "Odessa law academy", str. Fontanska Doroha, 23, Odessa, Ukraine
 inna.tsilynko@gmail.com*

The scientific article is sanctified to the problems of revision of court decisions by Supreme Court of Ukraine from founding of establishment international judicial establishment jurisdiction of that is confessed by Ukraine, violation of international obligations Ukraine at the decision of matter of cramps. In the article influence of practice of European Court of human rights on the civil procedure in Ukraine and role of Supreme Court of Ukraine in providing of implementation of decision of international judicial establishment.

Review of court decision by Supreme Court of Ukraine in civil case basis on establishment of an international judicial institution, which recognized by Ukraine, its disturbance of international obligations, while solving the case by the court are: realization of human right to judicial protection in civil proceedings of his rights and freedoms outlined in international legal instruments; particular case of Ukraine's implementation of its international obligations in the field of human rights and fundamental freedoms; a method of additional individual measures to implement the decisions of the international judicial institution (recovery as far as possible, the previous legal status, which the person was a violation of the Convention (restitutio in integrum); the realization of Supreme Court of Ukraine of function which direct on judicial practice in questions of using of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the European Court of Human Rights in cases in civil proceedings; the means of adduction of practice review of civil cases by Ukrainian courts in line with international and European standards of justice.

Key words: civil procedure, civil rule-making, European Court of Human Rights, Supreme Court, human rights, judicial defense.

Стаття 8 Конституції України безпосередньо закріпила дію принципу верховенства права в Україні. Однією з гарантій дотримання цього принципу є закріплене в ст. 55 Конституції України положення, відповідно до якого кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ або до відповідних органів міжнародних організацій, членом чи учасником яких є Україна.

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., Україна визнала над собою юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Одним із встановлених законом способів реалізації приписів рішення Європейського суду з прав людини є перегляд Верховним Судом України судового рішення в цивільній справі з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом.

Проблемам впливу практики Європейського суду з прав людини на цивільне судочинство, зокрема на перегляд судових рішень Верховним Судом України, присвятили свої дослідження С.В. Ківалов, В.В. Комаров, О.В. Константи́й, Д.Д. Луспеник, Р.М. Мінченко, В.В. Онопенко, В.П. Паліюк, О.І. Потильчак, Я.М. Романюк, М.І. Сірій, О.С. Ткачук та інші вчені.

Метою статті є встановлення ролі перегляду судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом у питанні забезпечення захисту прав людини та основоположних свобод.

Важливою гарантією дотримання принципу верховенства права є передбачене нормами ст.6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція) право на доступ до неупередженого, безстороннього суду, на розгляд справи в розумний строк та винесення справедливого рішення в справі.

Саме в цьому контексті на судову владу як гаранта дотримання й забезпечення належного захисту законних інтересів та відновлення порушених прав людини покладено завдання ефективної реалізації конституційних прав [1, с. 163].

Суд загальної юрисдикції, ухвалюючи будь-яке рішення, має брати до уваги норми міжнародних угод, які підписала Україна. Роль Верховного Суду України при цьому є надзвичайно важливою, оскільки відповідно до ст.9 Конституції України міжнародні угоди, які набрали чинності (були ратифіковані Верховною Радою України), є частиною національного законодавства України. Це положення не надає конституційного статусу міжнародним угодам, проте включає їх до законодавства країни. Отже, ці норми повинні тлумачитися законом. Однак, щоб уникнути порушення міжнародних зобов'язань, українські суди повинні тлумачити українське законодавство відповідно до норм тих міжнародних угод, які підписала Україна. Це стосується не лише Конвенції. Без сумніву, вона й додатки до неї є найважливішими в системі міжнародних угод. Це важливе завдання для судів, щоб захистити права окремих громадян та уникнути порушень міжнародних зобов'язань України.

Завданням Верховного Суду України, як відзначає секретар Венеціанської комісії Т. Маркерт, є, зокрема, унеможливлення порушень прав людини, щоб суди нижчого рівня тлумачили національне законодавство відповідно до міжнародних документів. Наслідком цього стане уникнення порушень Конвенції, країна не програватиме справи в Страсбурзькому суді [2, с. 17-18].

Як зауважив Голова Федерального Верховного суду Федеративної Республіки Німеччина К. Тольксдорф, верховні суди повинні забезпечувати відповідність між національними процесуальними принципами та закріпленими в Конвенції. Це досить складне завдання, проте надзвичайно важливе. На переконання доповідача, необхідно виконати дві вимоги, щоб верховний суд виконував свої завдання, які постають із Конвенції.

Верховний суд відповідно до своїх повноважень повинен мати можливість справляти визначальний вплив на тлумачення й розвиток національного права.

Ще одним важливим чинником у виконанні верховними судами своєї ролі є те, що вони, як і всі інші суди, самі повинні відповідати Конвенції. Вони повинні мати ті права, які їм гарантовані як суб'єктам. У ч.1 ст.6 Конвенції сформульовано положення про те, що суд повинен бути неупередженим і незалежним. Із цього постає дуже багато наслідків. Згідно з рішеннями Європейського суду з прав людини судді (це стосується також суддів верховних судів) можуть вважатися незалежними в розумінні Конвенції, якщо вони є незалежними насамперед від виконавчої влади. Судді не повинні виконувати будь-чий розпорядження або комусь звітувати. Під час свого перебування на посаді вони мають бути недоторканими, тобто їх не можна звільняти [3, с. 8].

На думку Ф. Буайя, роль верховних судів полягає в тому, щоб направляти суди нижчого рівня (зокрема, шляхом застосування принципів Конвенції в їхній власній судовій практиці) з метою утвердження їх як невід'ємної частини внутрішнього законодавства та його реалізації. Верховні суди є основними гарантами дієвості прав і свобод, що забезпечує Конвенція. Саме вони мають бути буфером між національними судами та Європейським судом із прав людини. Це дуже важливо, якщо повністю дотримуватися принципу субсидіарності [4, с. 196-197].

Важливою й складною проблемою в питаннях застосування українськими судами практики Європейського суду з прав людини є відповідні процедури та правові підстави. Механізм такого застосування включає два способи:

- 1) безпосереднє (пряме) застосування практики Європейського суду з прав людини, яке обмежується нормами Конвенції та рішеннями Європейського суду з прав людини, прийнятими щодо України;
- 2) використання в судовій практиці українських судів правових позицій Європейського суду з прав людини.

У цьому механізмі особлива роль належить Верховному Суду України, який не лише має застосовувати практику Європейського суду з прав людини (як і решта національних судів), а й безпосередньо брати участь у процедурі виконання рішень Європейського суду з прав людини [5, с. 5].

Отже, більшість дослідників проблем виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні й узгодження практики вітчизняних судів із міжнародними та європейськими стандартами визнають визначальну роль саме Верховного Суду України в цьому питанні.

Рішення Європейського суду з прав людини набуває реального сенсу для особи-заявника (стягувача) лише тоді, коли держава-відповідач, що припустилася порушення прав та основоположних свобод особи, реалізує приписи Європейського суду з прав людини, тобто уповноважені державні органи вчинять реальні дії щодо усунення тих порушень, на які вказав у своєму рішенні Європейський суд із прав людини. У процесі реалізації таких рішень можуть буди задіяні різні гілки державної влади.

У п.1 ст.46 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод зазначено: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами». Порядок виконання цих рішень в Україні визначається Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV.

Як відзначає М.Й. Вільгушинський, прийняття імплементаційного закону свідчить про гостре намагання держави діяти згідно з усталеними європейськими стандартами у сфері захисту прав і свобод людини. Існування окремого нормативно-правового акта вирізняє національну правову систему з-поміж інших держав-учасниць Конвенції, які такого закону у своїй національній правовій системі не мають [6, с. 252-253].

Згаданий закон передбачає правила виплати громадянину, на користь якого ухвалено рішення Європейського суду з прав людини, відшкодування (сума справедливої сатисфакції, визначена або рішенням Європейського суду з прав людини відповідно до ст. 41 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, або в рішенні Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання, або в рішенні Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації – сума грошової виплати на користь стягувача), порядок вжиття додаткових заходів індивідуального характеру та порядок вжиття заходів загального характеру.

Серед додаткових заходів індивідуального характеру закон визначає відновлення, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції

(*restitutio in integrum*). Відновлення попереднього юридичного стану стягувача здійснюється, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, у тому числі відновлення провадження в справі. Такий розгляд справи здійснюється Верховним Судом України.

Відповідно до ч.2 ст.38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та п.2 ч.1 ст.355 Цивільного процесуального кодексу України підставою для перегляду судових рішень Верховним Судом України є також встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом.

На думку секретаря Венеціанської комісії Т. Маркерта, після прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд України відіграє особливу роль у виконанні рішень міжнародних судових установ. Згідно із ч.2 ст.38 цього закону Верховний Суд України має переглядати справи в разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом. Це положення покладає на Верховний Суд України відповідальність за те, щоб рішення, прийняті міжнародними судами, особливо Європейським Судом із прав людини, виконувалися в Україні, забезпечувалося дотримання прав людини, і це стало прикладом для інших країн [7, с. 18].

Г.Ю. Юдківська справедливо зазначила, що на верховний суд покладено найбільшу відповідальність – бути гарантом дотримання прав і свобод людини. Від того, який сигнал верховний суд дасть судам першої та другої інстанцій, буде залежати ефективність впровадження Конвенції та практики Європейського суду з прав людини в національну практику.

Змінюючи рішення судів нижчого рівня, верховний суд не лише виправляє помилки та відновлює справедливість у конкретній справі, а й створює прецедент для майбутніх справ. Практика Європейського суду з прав людини стає інструментом для однакового тлумачення верховними судами норм національного законодавства у світлі вимог Конвенції [8, с. 18].

Таким чином, постанови Верховного Суду України, ухвалені за наслідками перегляду Верховним Судом України судових рішень із підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом, повинні розглядатися не лише як акти індивідуально-правового регулювання, якими Верховний Суд України відновлює порушене право заявника, а й акти загального впливу на судову практику, якими верховний суд вказує, яким чином повинні застосовуватися норми Конвенції до конкретних правовідносин з огляду на відповідне рішення Європейського суду з прав людини.

С.В. Ківалов вказав на реально існуючу в Україні проблему відсутності системного розуміння прецедентного права Європейського суду з прав людини національними органами влади (зокрема, судами й правоохоронними органами). У зв'язку із цим керівні органи кожної гілки влади (для судової – верховні (вищі) суди) мають давати більш чіткі й послідовні орієнтири застосування норм Конвенції та практики Європейського суду з прав людини, що має полягати не лише в здійсненні відповідної підготовки професійних суддів, а й наданні відповідних роз'яснень і формувань відповідних правових позицій щодо імплементації судами рішень Європейського суду з прав людини [9, с. 69].

Як справедливо вказує Р.М. Мінченко, прецедентність рішень Європейського суду з прав людини необхідно розглядати не лише з точки зору власне прецедентного характеру, тобто кваліфікації їх як прецедентів, а й із точки зору загальнообов'язковості. Загальнообов'язковість за своїм значенням є більш значущою властивістю рішень Європейського суду з прав людини. Для практики застосування рішень Європейського суду з прав людини саме цей аспект, на думку науковця, залишається більш важливим і відображає необхідність застосування в судовій практиці різних за своїм характером рішень

Європейського суду з прав людини. Крім того, очевидним є також те, що в сучасній правовій доктрині, яка відображає реальний стан юридичної практики в країнах романо-германської правової сім'ї, поширеною є концепція усталеної судової практики. Відповідно до цієї концепції низка прийнятих судових рішень може розглядатися як переконливий доказ правильного тлумачення правової норми. Передумовою вказаного є систематичне застосування в судовій практиці правових положень, що були сформульовані та використовувалися судами. Ця концепція стала певним еквівалентом англосаксонської доктрини дії прецедентного права в країнах романо-германської правової сім'ї, саме з її допомогою застосовується прецедентне право в європейських країнах [10, с. 286].

Загалом держава-відповідач має зобов'язання дати певний результат, а не лише докласти в цій сфері максимальних зусиль. У такому контексті національні суди (особливо верховні суди) повинні інтерпретувати закон таким чином, щоб це було сумісним із рішеннями, винесеними Європейським судом із прав людини. Однак такі тлумачення згідно з рішеннями зазначеного суду дуже часто доводиться супроводжувати змінами в законодавстві, щоб досягти відповідності вимогам рішень. Держави-учасниці Конвенції несуть колективну відповідальність за виконання судових рішень. Ця відповідальність викладена в преамбулі Конвенції, відповідно до якої держави несуть відповідальність за колективне забезпечення прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

У цьому контексті доцільно згадати положення Рекомендації № R (2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження в певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом із прав людини», прийнятої Комітетом міністрів на 694 засіданні заступників міністрів від 19.01.2000 р. У цьому документі зазначається, що Комітет міністрів, згідно з умовами ст.15 (b) Статуту Ради Європи, виконує такі дії: враховує, що Рада Європи має на меті досягти більшого єднання між її членами; бере до уваги Конвенцію про захист прав людини й основних свобод; наголошує на тому, що згідно зі ст. 46 Конвенції держави-учасниці взяли на себе зобов'язання виконувати остаточні рішення Європейського суду з прав людини в будь-якій справі, сторонами якої вони є, а також здійснює нагляд за виконанням цих рішень; пам'ятає, що за певних обставин згадані вище зобов'язання включають вжиття інших заходів, окрім справедливої сатисфакції, яку присуджує Європейський суд із прав людини згідно зі ст.41 Конвенції, та (або) загальних заходів, якими потерпілій стороні забезпечується, наскільки це можливо, відновлення попереднього правового становища, яке ця сторона мала до порушення Конвенції; наголошує на тому, що компетентні органи держави-відповідача самі вирішують, які заходи, зважаючи на наявні в національній правовій системі засоби, є найбільш відповідними для досягнення *restitutio in integrum*; пам'ятає про те, що його практика в здійсненні нагляду за виконанням рішень Європейського суду з прав людини показує, що у виняткових випадках повторний розгляд справи або поновлення провадження є найбільш ефективним, якщо не єдиним засобом досягнення *restitutio in integrum*.

Комітет міністрів Ради Європи з огляду на ці міркування звертається до держав-учасниць із рекомендацією забезпечити на національному рівні адекватні можливості досягнення, наскільки це можливо, *restitutio in integrum*; закликає держав-учасниць, зокрема, до перегляду своїх національних правових систем із метою забезпечення адекватних можливостей повторного розгляду справи, у тому числі поновлення провадження, у разі, якщо Європейський суд із прав людини визнав порушення Конвенції, особливо в таких випадках: коли потерпіла сторона й далі зазнає значних негативних наслідків рішення, ухваленого на національному рівні, – наслідків, щодо яких справедлива сатисфакція не була адекватним засобом захисту та які не можна виправити інакше, ніж через повторний розгляд або поновлення провадження; коли рішення Європейського суду з прав людини спонукає до висновку, що оскаржене рішення національного суду суперечить Конвенції по суті або в

основі визнаного порушення лежали суттєві процедурні помилки чи недоліки, які ставлять під серйозний сумнів результат оскарженого провадження на національному рівні.

Народним депутатом України О.Б. Фельдманом було подано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гарантування права громадян на звернення до міжнародних органів із захисту прав людини)» від 15.02.2013 р. № 2306 [11]. Законопроектом пропонувалося розширити повноваження Верховного Суду України щодо перегляду судових рішень із підстав встановлення Комітетом ООН із прав людини, Комітетом ООН з економічних, соціальних та культурних прав, Комітетом ООН із ліквідації расової дискримінації, Комітетом ООН із ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітетом ООН проти катувань, Комітетом ООН із прав інвалідів порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом. Тобто автор законопроекту пропонував не обмежувати повноваження Верховного Суду України щодо перегляду судових рішень встановленням міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом, а розширити їх за рахунок несудових міжнародних установ. Незважаючи на низку недоліків цього законопроекту, сама ідея заслуговує на увагу. Розширення способів захисту прав людини в несудових міжнародних організаціях та посилення впливу рішень цих організацій на ситуацію з дотриманням прав людини в Україні є перспективним напрямом розвитку вітчизняного процесуального законодавства.

Таким чином, перегляд Верховним Судом України судового рішення в цивільній справі з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом являє собою такі явища:

- 1) реалізацію права особи на судовий захист у порядку цивільного судочинства її прав і свобод, що закріплені в міжнародно-правових актах;
- 2) окремих випадок виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань у сфері дотримання прав людини й основоположних свобод;
- 3) спосіб вжиття додаткових заходів індивідуального характеру щодо виконання рішення міжнародної судової установи (відновлення настільки, наскільки це можливо) попереднього юридичного стану, який особа мала до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*);
- 4) реалізацію Верховним Судом України функції спрямування української судової практики в питаннях застосування норм Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини під час розгляду справ у порядку цивільного судочинства;
- 5) засобом узгодження практики розгляду українськими судами цивільних справ із міжнародними та європейськими стандартами відправлення правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Потильчак О.І. Реалізація принципу верховенства права у рішеннях Верховного Суду України / О.І. Потильчак // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. – № 2 (27). – С. 162-164.
2. Маркерт Т. Роль Верховного Суду в механізмі виконання зобов'язань держави у сфері захисту прав людини / Т. Маркерт // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 10 (134). – С. 16-23.
3. Тольксдорф К. Верховний суд як суб'єкт захисту прав людини на національному рівні / К. Тольксдорф // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 10 (134). – С. 7-15.

4. Буайя Ф. Захист прав людини на національному та наднаціональному рівнях / Ф. Буайя // *Право України*. – 2012. – № 11-12. – С. 196-199.
5. Онопенко В.В. Механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення / В.В. Онопенко // *Вісник Верховного Суду України*. – 2011. – № 7 (131). – С. 4-7.
6. Вільгушинський М.Й. Роль судів загальної юрисдикції у забезпеченні ефективного застосування практики Європейського суду з прав людини / М.Й. Вільгушинський // *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20-21 вересня 2013 р.) / за ред. С.В. Ківалова*. – О. : Фенікс, 2013. – С. 251-259.
7. Маркерт Т. Роль Верховного Суду в механізмі виконання зобов'язань держави у сфері захисту прав людини / Т. Маркерт // *Вісник Верховного Суду України*. – 2011. – № 10 (134). – С. 16-23.
8. Юдківська Г.Ю. Роль верховних судів у захисті прав людини / Г.Ю. Юдківська // *Право України*. – 2012. – № 11-12. – С. 200-203.
9. Ківалов С.В. Роль Верховних Судів держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у подоланні структурних системних недоліків національних правових систем / С.В. Ківалов // *Право України*. – 2012. – № 11-12. – С. 63-71.
10. Минченко Р.Н. Влияние решений Европейского Суда по правам человека на гражданское судопроизводство Украины / Р.Н. Минченко // *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20-21 вересня 2013 р.) / за ред. С.В. Ківалова*. – О. : Фенікс, 2013. – С. 283-292.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гарантування права громадян на звернення до міжнародних органів із захисту прав людини): проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>.

REFERENCES

1. Potylchak O.I. “Realization of the rule of law in the decisions of the Supreme Court of Ukraine” / O.I. Potylchak // *Visnik Akademii advokaturi Ukraine*. – 2013. – № 2 (27). – P. 162-164.
2. Markert T. “The role of the Supreme Court in the mechanism of implementation of obligations to protect human rights by the state” / T. Markert // *Visnik Verkhovnoho Sudu Ukraine*. – 2011. – № 10(134). – P. 16-23.
3. Tolksdorf K. Supreme Court as the subject of human rights at the national level / K. Tolksdorf // *Visnik Verkhovnoho Sudu Ukraine*. – 2011. – № 10 (134). – P. 7-15.
4. Buaia F. “Protection of human rights at the national and supranational levels” / F. Buaia // *Pravo Ukraine*. – 2012. – № 11-12. – P. 196-199.
5. Onopenko V.V. “The mechanism of protection of human rights in Ukraine requires significant improvement” / V.V. Onopenko // *Visnik Verkhovnoho Sudu Ukraine*. – 2011. – № 7 (131). – P. 4-7.
6. Vilhushynskiy M.I. “The role of the courts of general jurisdiction in ensuring effective application of the practice of the European Court of Human Rights” / M.I. Vilhushynskiy // *Pravove zabezpechennya efektyvnogo vikonannya rishen' i zastosuvannya praktiki Evropeyskogo Sudu z prav lyudyne : materials of 2 of international scientific practical*

- conference (Odesa, on September, 20-21 in 2013) / ed. by PhD, Prof., Accademician S.V. Kivalov ; National university «Odessa Law Academy». – Odesa : Feniks, 2013. – P. 251-259.
7. Markert T. “The role of the Supreme Court in the mechanism of implementation of obligations to protect human rights by the state” / T. Markert // *Visnik Verkhovnogo Sudu Ukraine*. – 2011. – № 10 (134). – P. 16-23.
 8. Yudkivska H.Y. “The role of the supreme courts in human rights protection” / H.Y. Yudkivska // *Pravo Ukraine*. – 2012. – № 11-12. – P. 200-203.
 9. Kivalov S.V. “The role of the Supreme Courts of the States Parties to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in overcoming structural systemic weaknesses of national legal systems” / S.V. Kivalov // *Pravo Ukraine*. – 2012. – № 11-12. – P. 63-71.
 10. Minchenko R.N. “Effect of judgments of the European Court of Human Rights on the civil proceedings in Ukraine” / R.N. Minchenko // *Pravove zabezpechennya effektivnogo vikonannya rishen' i zastosuvannya praktiki Evropeyskogo Sudu z prav lyudyne : materials of 2 of international scientific practical conference (Odesa, on September, 20-21 in 2013) / за ред. д.ю.н., проф., академіка С.В. Ківалова ; National university «Odessa law academy». – Odesa : Feniks, 2013. – P. 283-292.*
 11. “Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine (regarding guarantee of the right to appeal to international bodies of human rights protection)” [Electronic resource]. – Access mode : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>.